

ХҒТАР 81'243
Ғылыми мақала

<https://doi.org/10.32523/2616-678X-2025-150-1-315-329>

Мәдениетаралық қарым-қатынастағы шетелдік студенттердің мәдениаралық құзыретін қалыптастыру ерекшеліктері

А.Е. Саденова¹, Б.М. Айтбаева², С.Е. Карыбаева³

^{1,2}Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

³Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

(E-mail: ¹sadenovaa@mail.ru, ²beibarys@mail.ru, ³saj.e.k@mail.ru)

Аңдатпа. Мақалада қазіргі уақытта білім беру үдерісінде мәдениетаралық қарым-қатынас мәселесінің өзектілігі, білім беру үдерісінде шетелдік студенттердің елдің мәдениетін білсе, оқу үдерісі сәтті болатынын ескеру керектігі жайлы сөз болады. Мақаланың мақсаты - мәдениетаралық қарым-қатынаста шетелдік студенттердің мәдениетаралық құзыреттіліктерін қалыптастыру ерекшеліктерін қарастыру. Шетелдік студенттерді мәдениеттер арасындағы айырмашылықты көруге, басқа мәдениеттің ерекшеліктерін түсінуге үйрету маңызды болып табылады. Кездесетін қиындықтарды жеңу үшін, сондай-ақ, басқа мәдениетке деген сенім мен құрметті тудыратын сөйлеу этикетіне ие болу керек. Коммуникативтік қарым-қатынас кезінде сенімді болуға мүмкіндік береді. Мақаланы жазу барысында теориялық, әдіснамалық, салыстырмалы, логикалық, мазмұнды талдау әдістерімен бірге басқа да зерттеу әдістері пайдаланылды. Теориялық еңбектерге де талдау жасалды. Зерттеу нәтижесінде мәдениетаралық қарым-қатынаста шетелдік студенттердің мәдениетаралық құзыреттіліктерін қалыптастыру ерекшеліктері тақырыбына қатысты бағылымдар мен еңбектерге, ғылыми әдебиеттерге шолу жасалып, ондағы тақырыптар ғылыми негіз ретінде назарға алынды.

Түйін сөздер: мәдениетаралық қарым-қатынас, мәдениетаралық құзыреттілік, уәждеме, мәдени әртүрлілік, мәдени диалог.

Түсті: 29.12.2024; Жөнделді: 28.02.2025; Мақұлданды: 13.03.2025; Онлайн қолжетімді: 30.03.2025

Кіріспе

Шетелдік студент үшін елдің ұлттық ерекшелігімен, мәдени-қоғамдық өмірімен танысып, оны игеру ерекше үдеріс және ең маңызды фактор сол елдің мәдениетімен байланыстыру болып табылады. Әртүрлі лингвомәдени қауымдастықтарға жататын қарым-қатынас серіктестерінің өзара әрекеттерінің жиынтығы мәдениетаралық қарым-қатынас болып табылады [1]. Мәдениетаралық қарым-қатынас барысында елді таниды әрі тығыз байланыста болады.

Адамдардың жүйелі іс-әрекетінің жиынтығын құндылықтар мен адамгершілік мұрағат негізінде мәдени қарым-қатынасы бар жеке тұлғаны қалыптастыруға негізделген білім беру қызметінен көруге болады.

Мәдениетаралық қарым-қатынас құзыреттілігі тілдік, қатысымдық және мәдени құзыреттіліктерден тұрады. Тілдік қарым-қатынаста тілдік құралдарды дұрыс қолдана білу тілдік құзыреттілік болса, қарым-қатынас үдерісін жүргізу жолдары, әдістері қатысымдық құзыреттілік болса, белгілі бір әлеуметтің өмірлік дағдыларын, әдеттерін, салт-дәстүрлерін, нормаларын қалыптастыратын жеке тұлғаға және топқа қатысты уәждеме мәдени құзыреттілік болып табылады [2, 32-33]. Мәдениетаралық қарым-қатынас құзыреттілігіне Плужник И.Л. былай деп анықтама береді: «...мәдениетаралық қарым-қатынас құзыреттілігі өзге мәдениет өкілінің ойы мен пікірін түсіне білу, қарым-қатынас жағдаятына қарай өз мінез-құлқын ыңғайлай білу, түрлі құндылықтар, мінез-құлық нормалары, өзгешеліктері болатынын мойындау болып табылады» [3, 6].

Шетелдік студенттерге білім берудің маңызды мақсаттарының бірі мәдениетаралық құзыреттілікті дамыту. Тілдік қатынастық жүйеге құрылған бірлік диалогтық сөйлеу болып табылады. Диалогтық сөйлеу жекелеген қатысымдық, жағдаяттық айтылыстардан тұрады. Белгілі бір тіл иесінің нағыз, шынайы тілдік қатынас кезінде пайдаланатын халықтың күнделікті тұрмыста қолданатын сөздерімен сөйлеуді меңгерту аса тиімді болып келеді. Бұл – тілді тез түсініп меңгеруге және сол тілді жасаған ұлт мәдениетін, сол мәдениеттен ажырамайтын өзіндік таным-түсінігі мен философиясын бірте-бірте түсініп меңгеруге, осы негізде ұлтаралық түсіністікке мүмкіндік беретін жол екенін көрсетеді.

Материал мен әдістер

Шетелдік студенттерді мәтінді сауатты оқи білу, ақпаратты қабылдай білу дағдысын дамыту, шығармашылық іс-әрекеттің эстетикалық талғамы мен мүмкіндіктерін дарыту білім беру міндеттері болып табылады. Мәдениетаралық қатынас үдерісінің сапалылығына, бағалылығына шетелдік студенттің түрлі жағдаятта жылдам сөйлеуін есепке ала отырып, коммуникацияны жүзеге асыру қабілеттілігі, сөйлеу мақсатын орындату және тілдік бірліктерді қолдана алуы жатады [4]. Басқа халықтың өмірімен, мәдениетімен танысу барысында сол тілді жасаушы халық өкілдерінің бір-бірімен қарым-қатынас жасау барысындағы, әсіресе диалогтық сөйлесу үстіндегі мінез-құлқындағы ерекшеліктер көріне бастайды және адамның жан-дүниесін көрсететін этнопсихологияның элементтері, сондай-ақ, ұлттық психология байқалады.

Әлеуметтік мәнмәтінде тілді нәтижелі қолдану үшін әлеуметтік құзыреттілікке қажетті білім мен іскерлік кіреді [5]. Тіл әлеуметтік мәдени құбылысқа жатады, ғалымдар әлеуметтік мәдени құзыреттілікке әлеуметтік қатынастағы лингвистикалық маркерлерді, сыпайылық нормаларын, халықтың нақыл сөздері, диалектілер, акценттерді жатқызады. Түрлі тілдің және мәдениеттің әлеуметтік қатынас маркерлері тілдесушілердің мәртебесіне, олардың арақатынасына, тілдесу түрлеріне т.с.с байланысты қолданылады [6]

Мәдениетаралық қарым-қатынастағы шетелдік студенттердің мәдениетаралық құзыреттіліктерін қалыптастыруда қарым-қатынас жасау ерекшелігіне байланысты диалогтық дискурстық сөйлеудің негізін өзіндік сөйлеу формулалары құрайды [7], [8]. Қазақ сөйлеу этикетінде *сіз, сен, ол кісі, біз, мен, өзіңіз* есімдіктерін қолдану ережелері мен осылар арқылы білдірілетін арнайы мағыналар және *кешіріңіз, мүмкін болса, айып етпеңіз, қалауыңыз білсін* т.б. этикеттік оралымдар жиі қолданылады.

Ұлттық ерекшеліктерімен айқындалған сөйлеу әдебі және әрбір халықта қалыптасқан өзінің сөйлеу әдебінің жүйесі болады. Мысалы, екінші жақтағы жекеше түріндегі анайы «сен» және сыпайы «сіз» есімдіктерінің қарым-қатынас жасауда өз маңыздылығы бар. Осы екі есімдіктің диалогтық сөйлесу барысында қайсысын таңдау – диалогқа қатысушылардың әлеуметтік жағдайына, қарым-қатынастың түріне (ресми, бейресми), тілдесушілердің туыстық қатынасына, таныстықтарының деңгейіне ғана емес, оның ұлттық ділі мен тәрбиесіне де т.б. әртүрлі себептерге байланысты болып келеді.

Сыпайыгершілік ережелерінің ұлттық ерекшеліктерін білмеу, түсінбеу түрлі тілдер иелерінің арасында, әсіресе стандартты айтылымдарды айту кезінде түсінбеушілік тудырады. Сыпайыгершілік ережесін «оң» сыпайылық, яғни серіктесіне назар аудару, ой алмасу, сезімімен бөлісу, сыпайылық білдіру, қонақжайлық көрсету және «теріс» сыпайылық, яғни теріс қылық үшін кешірім сұрау, келіспеушілік, тыйым т.с.с ретінде қолданылады. Сөйлеу этикеті формулаларын қолдану және сыпайылық нормасынан ниетті түрде бас тарту, мысалы, бірбеткейлік, ашықтық, жек көру, шағым, кінәлау, ұнатпау, ашулану өзіндік ережелермен тіл-тілде ерекшеленіп көрініп отырады.

Қазақ халқының әдеп ережелері бойынша таныс емес адаммен сөйлескенде, ресми жағдайлардағы тілдесулерде, жасы үлкен немесе қызмет деңгейі жоғары адаммен сөйлескенде «сіз» есімдігі қолданылады. Ал өте жақсы достық, жолдастық қатынастағы қатарлас кісімен сөйлескенде, қарым-қатынастың ресми емес түрінде жас шамалары ұқсас адамдар арасында, өзіне жақын, туыс адаммен сөйлескенде, жасы кіші немесе жасы да, қызметі де төмен адаммен тілдескенде «сен» есімдігі пайдаланылады. Ал ресми жағдайда егер әңгімеге бірнеше адам қатысатын болса, ішінде бұрыннан жақсы таныс «сен» деп сөйлесіп жүрген кісі тұрса да, «сіз» деп сөйлеу әдебі бар. Бұл сөздің көпке ортақ болғандығынан, таныс адамды жеке бөліп тілдеспейтін болғандықтан немесе сөздің ресмилігінен туындайтын әдеп болуы мүмкін. Бұдан шығатын қорытынды, диалогқа қатысушы жақтардың тілдесу барысында сөйлеу әдебін дұрыс таңдай, іріктей білуі серіктестер арасында өзара жайлы, ыңғайлы жағдай туғызып, қандай да бір қарым-қатынас (ресми, күнделікті) болмысының нәтижелі болуына септігін тигізеді. Шетелдік студенттің мәтіндерді сараптау және талдау, шығармашылық, мәдениетаралық қарым-

қатынас дағдыларын қалыптастыруда байланыс көмегі арқылы дамыту үдерісінің маңызы зор. Осы үдеріс нәтижесінде алған сауаты шетелдік студентке ақпараттық бағдар телеарна, радио, бейне, баспа, Интернет мүмкіндіктерін белсенді түрде қолдануына көмек береді.

Ғылыми әдіснама

Шетелдік студенттің тұлға ретінде дамуы, оның жаңа білімді меңгеру қабілеті, мәтінді қабылдау, бағалау, сараптау, шығармашылықпен айналысу деңгейінің көрсеткіші коммуникациялар мен мәдени қарым-қатынас (мәдениет) көрсеткіші болып табылады. Сөйлеу қызметінің өнімі және үдерісі болып табылатын мәтін терминін ғалымдар адамның тілдік қабілетінің кез келген бүтін өнімін білдіру үшін де қолданылатынын көрсетеді. Шетелдік студенттердің лексикадан, грамматикадан хабары болса, танымдық мәні бар және тілдік қиындығы бар мәтіндерді түсіну әрі оқыған мәтінді дұрыс қабылдау қиын болмайды [9, 122], [10], [11], [12]. Мәтінге дәл анықтама беру, мәтіннің жартылай құрылуы туралы мәселе бойынша көп пікірталастар бар, мәтін контекстпен және коммуникациядағы қатысушылардың рөлдері секілді түрткі жайттармен анықталатын мәтінді «қолданыстағы тіл бірлігі» ретінде көрсетілді [13]. Әдетте, жаңа бейнелеудің практикалық сипаттамасы берілетін (құрылғылар, жүргізілген сараптама ж.т.б) мұндай мәтіндердің кіріспесі, мазмұны, негізгі тезисі, негізгі бөлімі болады. Қорытынды бөлімінде мәтіннің мазмұнына қорытынды жасалады [14, 239], [15].

Кез келген тілдік қатынас жасау актісіндегідей диалогта да басы, орта тұсы және соңы болады, соған байланысты диалогтық тілдесімнің басында айтылатын сөйлеу формулалары, диалогтық тілдесімнің орта тұсындағы айтушының негізгі ойы баяндалатын сөйлеу формулалары, сөз соңында айтылуға тиіс сөйлеу формулалары болады.

Диалогтық сөйлесудің басында айтушы тыңдаушымен таныс болмаса, онда диалогтық сөйлесу танысудан басталады. Ал танысу өздігінен де, біреу немесе бір нәрсе арқылы да өрбіп жатады. Диалогтық сөйлеудің түрлері біреудің назарын аудару үшін оған қайырылу, танысу, сәлемдесу, қоштасу, кешірім сұрау, алғыс айту, құттықтау, тілек айту, құптау, көңілін көтеру, көңіл айту, шақыру, ұсыныс жасау, кеңес беру, өтініш жасау, келісім беру немесе одан бас тарту мынадай жағдаяттар (тақырыптар) төңірегінде өрбиді.

Кез келген ресми, бейресми жағдайда тілдесу адамдардың бір-бірімен танысып, амандасуынан басталады. Қазақтардың амандасу әдебі адамның жасына, жынысына байланысты жүзеге асып отырады. Жасы үлкен ер адамдар өзара кездескенде араб тілінен енген «*Ассаламағалейкум!*» деген сөзді қолдана отырып, қол беріп амандасады. Қазақшалағанда «*Сізге Алланың нұры жаусын!*» деген мағынаны білдіреді. Тыңдаушы адам: «*Уағалейкумассалам!*» деп сәлемді қабыл алып, ол да амандасады. Мұның мағынасы «*Сізге де Алланың нұры жаусын!*» дегенді білдіреді. Адамдар жақын дос көптен кездеспеген туыс, алыстан келген қонақ болса, онда төс қағысып құшақтасып амандасады. Ал енді жасы үлкен әйел адаммен кездессе, олар «*Аман ба?*», «*Үй-іші аман ба?*» т.б. сөздермен сәлемдеседі. Жастар бірімен бірі «*Сәлем!*» деп қысқа амандасады. Егер жасы үлкен адамға

жасы кіші адам кездесе, амандасуды жасы кішісі бастайды, яғни қазақ халқында жасы үлкен адамдарды ерекше сыйлайтынын көруге болады. Кез келген этикет түріне дін, діл бірліктері тән әрі олар қазақ ұлтында ерекше өріліп, тілде көрініс береді. Сонымен, жас адам үлкен адамға кездескенде, егер ол ер адам болса: «Ассаламағалейкүм!» деп, қолын алады, егер әйел адам болса, «Сәлеметсіз бе, амансыз ба, есенсіз бе?» деген амандасу түрлерінің өзіне ұнаған біреуін таңдай отырып амандасады. Үлкендер де өз кезегінде жастарға жылы шырай танытып, жақсы таныса маңдайынан иіскеп, басынан сипап, аса жақын болмаса: «Аман ба, әке! Жақсы ма, айналайын!» деп сәлемдерін қабыл алып отырады. Жастары қарайлас, туыстық қатынасы жоқ, бірақ таныс адамдар мысалы, қызметтес, дос-таныс, көрші т.б. амандасудың осы соңғы аталған түрінің бірін таңдайды. Сәлем беру кезінде екінші жақ дауысын шығарып, еститіндей етіп және кешіктірмей жауап беруі керек. Егер адам бір топ адамға кездесе, ондайда амандасу кездескен адамдардың бәріне арналып, дауысты қаттырақ шығарып айту арқылы жүзеге асады. Ал қол алысу тек сол топтың жетекшісіне не топтағы екі-үш үлкен ер адамдарға ғана жасалады. Қарсы жақтың әр адамы сәлемді қабыл алғанын жеке-жеке дауыс шығарып, амандасу арқылы білдіреді. Амандасып тұрған адамның өзіне жақындығына, қадір-құрметіне қарай амандасу барысында иілуге, қолды кеудеге қойып еңкеюге, екі қолды қусыруға, басты июге болады. Мұны тілдік қатынас жасауға ритуалдық мәні бар қимыл – ым, ишараның қосылуы деп түсіну керек. Сондай-ақ, қызмет дәрежесі жоғары тұрған адамға қызмет жағынан төмен адам бірінші болып амандасады. Ал егер бастық кіргенде, оның қол астындағылар отырған болса, онда бастық бірінші болып амандасады. Ат үстіндегі адам жаяуға, жүріп келе жатқан адам отырған адамға бірінші болып амандасады. Егер ер адам мен таныс әйел кездесе, онда ер адам бірінші болып амандасады. Ал егер ер адамның жасы үлкен болса, онда әйел адам бірінші болып амандасады. Егер екі туыс, дос, жақын таныс екі әйел адам кездесе, онда да арада көп уақыт өтсе, олар қол алысып, құшақтасып, сүйісіп амандасады. Ал «Таң нұрлы болсын, Қайырлы таң, кеш жарық, күн жақсы! Түн байқұт болсын!» дейтін амандасу түрлері, ресми жағдайларда көбірек қолданылады. Амандасуға қатысты диалогтық дискурста қолданылатын клишелердің көбі этномаркерлі сипатқа ие болатыны, сонымен бірге бейвербалды құралдармен (ым, ишара, салттық қимыл, ритуалдар) кешенді қолданылатыны белгілі. Демек, диалогтық дискурс негізінде тілді деңгейлеп меңгертуде тіл үйренушіге амандасу жағдаятына тән вербалды бірліктермен қатар бейвербалды бірліктерді де меңгерту аса маңызды болып табылады.

Диалогтық сөйлесудің орта тұсында яғни сәлемдесіп болған соң, бала-шаға, ата-ана, денсаулық, үй-ішілік жаңалықтар туралы сұрасады, бірін-бірі қонаққа шақырады. Бұл жай күнделікті өмірде жиі ұшырасатын көршілер, таныстар арасындағы амандықтан соңғы тілдесу нормалары екені белгілі. Ал бұдан басқа арнайы кездесіп тілдесудің кең тараған үш түрін көрсетуге болады: 1) салтанатты жағдайдағы; 2) қайғылы жағдайдағы; 3) жұмыс бабындағы, іскерлік қарым-қатынастағы тілдесулер.

Біріншісіне, мемлекеттік мерекелер, жұмыс істеп жүрген мекеменің немесе сондағы әріптестің мерейтойы, өзінің мерейтойы; үкіметтен еңбегі сіңгені үшін сыйлықтар алу, отбасындағы бір адамның тойы, іскер болса, белгілі бір кеңестің ашылуы, тұсау кесері,

келісімшартқа қол қою т.б. адам өмірінде кездесетін қуанышты жағдайларды атауға болады.

Қайғылы жағдай, көбінесе өліммен байланысты үй-ішінің басына келген қайғы-қасіретке қатысты жағдайда ертеректе адамдар топ-топ болып жиналып барып, көңіл айту әдеті әлі де сақталған. Топтың ішіндегі жасы үлкені немесе қызмет дәрежесі бойынша жоғары тұрған адам көңіл айтады, ал басқалары үнсіз қостап, тұнжырап отырады. Қайтыс болған адамға ет жақын адамдар жоқтау айтады.

Күнделікті өмірде біреуге біреу қайырымдылық жасағанда, көмек көрсеткенде бірнеше алғыс түрлері қолданылады. Үлкен, кәрі адамдар жастарға *«Рақмет, айналайын! Жасың ұзақ болсын! Бақытты бол! Көсегең көгерсін! Тұқымың өссін!»* т.б. түрінде білдіреді. Біріне-бірі *«Рақмет!»* деп, жасаған жақсылығы, көрсеткен көмегі ерекше болса, *«Осы көмегіңе ризамын! Бұл жақсылығыңды немен өтесем екен! Мен, саған өмір бақи қарыздармын! Құдай жаныңа жамандық бермесін!»* т.б. деп алғыс айтып, ризашылығын білдіреді. Ал жұмыс барысында алғыс хаттар, жеделхаттар түрінде жолданады. Адам өмірінде оның көңілін көтеретін сөздердің де өзіндік орны бар. Дер кезінде орнымен айтылған жақсы сөз адамның көңілін өсіріп, оның тыңдаушымен дұрыс байланыс орнатуына көмектеседі. Мұндай сөз сөз басында да, сөз арасында да, сөз соңында да айтылып отырады. *«Жақсы сөз жан семіртеді»*, *«Жақсы сөз жарым ырыс»* дейді қазақ.

Бір нәрсеге келісу, рұқсат беруде *«Қазір көп кешіктірмей жасап беруге тырысамыз»*, *«Өзіңіз қалай дұрыс деп танысаңыз, солай жасаңыз, мен қарсы емеспін»* деп айтады. Ал қарсы болғанда, не істен бас тартқанда *«Мен бұл іске келісім бере алмаймын»*, *«Мен бұған келіспеймін»*, *«Кешіріңіз, мен сіздің өтінішіңізді орындай алмаймын»*, *«Мен бұған қарсымын, сондықтан келісім бере алмаймын»* деп айтады.

Диалогтық сөйлесудің соңында тілдесушілер бір-бірімен қоштасады. Қоштасудың да өзіндік ережелері бар. Ол да ер адамдар арасында қол алысумен, әйел адамдар арасында бас изесумен бірге *«Аман бол!»*, *«Сау бол!»*, *«Кездескенше!»*, *«Үйге сәлем айт»* сияқты сөздері қолданылады. Егер белгілі бір себеппен серіктесінің үйіне барып, шығып бара жатса, сол жағдайға байланысты тілектер айтып қоштасады. Қоштасу кезінде жасы кіші адам бірінші болып кетпейді, алдымен жасы үлкен адам бұрылады да, содан соң жас адам бұрылып кетеді. Қоштасу кезінде де адамдардың өзара туыстық, таныстық қарым-қатынасына қарай құшақтасуға, қол алысуға, сүйісуге болады.

Қазақ халқының кешірім сұрау әдебінің ерекше маңыздылығы бар. Адам артық сөз айтып қойған жағдайда, тыйым салынған дүниелер туралы айтқан жағдайда, немесе қателік жасаса кешірім сұрайды. Мұндай кезде ер адам да, әйел адам да бас киімдерін шешіп, кешірім сұрайтын адамның алдына тастайды. Егер қателік өрескелдеу болса, мысалы, мал ұрлау, жесір дауы, т.б. ондайда дәстүрлі қазақ қоғамында ат, шапан т.б. ірі айыптар тартатын болған. Мұндай айыпты халық арасында беделі бар, не сол елдің арнайы сайлап қойған билері салатын болған. Дегенмен, қазіргі заманғы қоғамда кешірім сұраудың ертеректегі ритуалдары сақталмаса да, вербалды бірліктерде олар *алдыңда басымды иіп отырмын* т.б. қолданыстарды қолданады. Ұлттық сипаттағы кешірім сұрау маңызды болып табылады.

Диалог барысында тағы бір ерекше тоқталатын және диалогтық дискурста жиі кездесетін жағдаят тілдесуші серіктестердің – жалпы туыс, туыс емес, өзара таныс әріптес адамдардың бір-біріне қайырылуы, бірін-бірі сөзге тарту сөйлесу әдебіндегі маңызды мәселе болып табылады. Сөйлесу актісінің кез келген бөлімінде адам адамға қайырылады, сондықтан кісіге қайырылып сөйлеу тілдесу мақсатына жеткізуші маңызды фактор болып табылады. Әр халықтың бір бірімен тілдік қатынас жасау үшін қайырылуы түрлі болып келеді.

Өркениетті деп саналатын елдерде бәріне ортақ қаратпа сөздер бар. Қазақ халқының кісіге қайырылу әдебі бойынша адамға оның жасына, өзіне туыстық қатынасына қарай әртүрлі сөзқолданыстар жүйесі бар. Мысалы, жасы үлкен ер адамдарға «ағай» десе, әйел адамдарға «апай», өзінен онша үлкен болмаса «әпкей», «тәтей» деп қайырылады. Бұны таратыңқырап айтсақ, бөтен бейтаныс адам түгіл бір үйдің ішіндегі жандардың өзі біріне-бірі сыпайы, бір-бірінің атын атамай *«ата, әже, ана, аға, көке, әпке, жеңеше, қайын аға, қайын әпке, нағашы әпке, нағашы аға»* деген сияқты сөздермен қайырылады.

Бұдан басқа жасы кіші адамдарды аттарымен атайды, оларға еркелетіп, аттарына әртүрлі жұрнақтар қосып, мысалы, *Асқаржан, Сәулетай, Боташ, қалқам, қарағым, шырағым* т.б. сөздермен айтуы мүмкін. Тіпті ресми қатынастың өзінде әріптестердің жасы үлкені кішісін еркелете сыйлап сөйлесе, жасы кішісі де өз тарапынан үлкенге құрмет көрсете *«анай, ағай»* деп тілдеседі. Сонымен бірге қазақ халқы жасы үлкен адамға немесе, әсіресе, ер-азаматтар бір-біріне қайырылғанда, сыйластықтың, құрметтеудің белгісі ретінде адам атына *-еке, -ақа, -ке, -қа, -а, -е* деген қосымшаларды сөз түбіріне жалғап айтады, мысалы, *Серік – Секе, Марат – Мәке, Гүлсім – Гүлеке* сияқты болып, кісі аты әжептеуір қысқартылып айтылады. Тілдесім барысында кісі аттарына осы қосымшаларды жалғап айту біреудің назарын аударуды мақсат етіп, сол адамға айтушының өзіндік ілтипатын, құрметін көрсетеді. Сонымен, қазақ тіліндегі қаратпа сөздер мен қаратпа атауыштар жүйесінде туыстық атаулар ерекше орын алатынын меңгерту аса маңызды.

Диалогтар узуалды-дәстүрлік тақырыптар негізінде ақпараттық мазмұны біртіндеп кеңейіп, грамматикалық, лексикалық материалдардың күрделенуі бірізділікпен дамып отырады. Әртүрлі деңгейдегі диалогтарда жүйелі өзара байланыс болады, осы байланыс негізінде лингвоелтанымдық сипаттағы жүйеленген мәліметтер кезеңімен меңгеріледі. Елтанымдық диалогтардың ауқымы жоғары болып келеді. Узуалды-дәстүрлік термині тілдік мәліметтер мен дәстүрлік сипаттағы мәліметтер тығыз байланысқан мәтіндерге тән болады. Узуалды фразалар дәстүрлік, салттық қағидалар бойынша беріледі. Узуалды-дәстүрлік мәтіндер дегеніміз көрсетілген сөйлеу жағдаяты үшін міндетті болып табылатын сөйлеу нормалары мен мінез-құлық нормаларының байланысуы болып табылады [16]. Узус ұғымы сөйлеу жағдаяты мен сөйлеу нысандарының арасындағы байланысты көрсету үшін қолданылады. Өзге ұлт өкілінің мәдениетаралық құзыреттілігін біртіндеп игеруін көрсететін шамалары саналатын сөйлеу жағдаятына бейімделу дәрежесі, диалог жүргізу, тақырыпты дамыту, бүтіндік және байланыстылық секілді аспектілері бар [17].

Оқытушы мен шетелдік студент қарым-қатынаста бола отырып, олар оны зерттеп, қосымша мәліметтер алып, бағалайды. Білім беру кезінде оқытушы педагогикалық әсер

етумен бірге интерактивті оқыту әдістерін (жобалау әдісі, дебат өткізу) қолданады. Сонымен қатар, деңгейлік жүйемен берілген әртүрлі деңгейдегі диалогтардың берілу көлемі ұлғайып дамып отырады. Көп деңгейлік модель бойынша диалогтар әрбір деңгейдің вербалды және бейвербалды бірліктерінің минимумы бойынша ұсынылады. Осы орайда оқытушы шетелдік студенттерге ұжымда жұмыс істеуге дайын болуға, таңдау үшін жауапкершілікті қабылдауға, жауапкершілікті топ мүшелерімен бөлісуге, қызмет нәтижелерін талдау сияқты құзыреттіліктерді меңгеруге көмектеседі [18], [19]. Мәдениетаралық қарым-қатынастағы шетелдік студенттердің мәдениетаралық құзыреттіліктерін қалыптастыруда белгілі коммуникативтік міндеттерді шешуде [20] вербалды түрде коммуникацияға ену, танысу, өзін таныстыру немесе басқа адамды таныстыру, амандасу, қоштасу, біреуге көңіл бөлу, алғыс білдіру, кешірім сұрау, алғысқа, кешірімге жауап беру, бір нәрсені қайталауды және т.б. өтіну секілді интенцияларды жүзеге асыра алуы керек. Диалогтық сөйлесуде айтылымдар қазіргі тілдік нормаларына, жалпы белгіленген әлеуметтік сөйлеу этикетінің нормасына сәйкес келгені жөн. Сонымен, сөйлеу іскерлігі мен дағды негізінде ол керекті сөйлеу мәліметі бар тақырып және белгілі тақырыптық-жағдаяттық мәнмәтіндегі диалогқа жеткілікті деңгейде барабар қатыса алады [21]. Бұл деңгей күрделі коммуникативті дітті жүзеге асыру үшін құрылымды және әртүрлі тұлғаларды сөйлеуде қолдануға мүмкіндік беретін өте жақсы коммуникативтік құзыреттілігімен сипатталады [22], [23]. Шетелдік студент өзінің маңызды рөлі яғни білім алушы болып табылады. Бұл ретте, аудитория педагогикалық үлгіде зерделеу пәні немесе оқыту тәжірибесі ретінде болады.

Нәтижелер мен пікірталас

Интерактивті үлгі білім алу іс-әрекетіне қатысушылардың мәдени кеңістікте сатылық жүйе негізінде қалыптасады және тілдік мақсатқа жетудің бір жолы – рөлдік қарым-қатынасты жүзеге асыру. Барлық тілдерде ортақ көпғасырлық халықтың тәжірибесін көрсететін және олардың мәдениетін құрайтын тілдік таңбалар, айтылымдар жүйесі бар. Мұндай айтылымдар әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің маңызды тілдік компоненті болып табылады. Оған мақал-мәтелдер, идиомалар, қанатты сөздер, наным-сенімдерге қатысты сөзқолданыстар, қатынас айтылымдар, бағалау сөздер жатады.

Білім берумен айналысатын мамандар түрлі білім беру технологиясын қолданып, өздері педагогтердің міндеттерін атқарады. Бұл кезде адресатпен тікелей аудитория өкілі ретінде жұмыс жасайды, мамандыққа тартады, кәсіби маманның жекелеген міндеттерін орындауын қалыптастырады. Демек, білім алушы шетелдік студенттер аудитория болып табылады да, оқытушы және студент рөлдері толығымен «маман» және «аудитория» рөлдерімен біріктіріледі. Сұхбатқа қатысушылардың тілдік қатынасы жағдаятқа байланысты қолданылу ретіне орай ерекшелене отырып қалыптасады, түрлі жағдайға сәйкес түрлене береді, әрі екшеліп өмірлік болып табылады. Уақыт пен кеңістік бөлшегінде белгіленген жағдаяттардағы тілдік қатысымда сөйлеу әрекетінің орны ерекше маңызды болып табылады [24], [25]. Сонымен бірге, сөйлеу жағдаяты негізінде сөйлеу әрекеті қалыптасатыны белгілі. Философияда, әдістемеде және лингвистикада,

психологияда «жағдаят» ұғымы жан-жақты зерттелген, тілдік қатысымға қатысушы адамдар әрекетінің сипатын, өту барысын және тағы басқа анықтаушы маңызды категория болып табылады. Бұл «жағдаят» ұғымы әрбір ғылым саласы бойынша мақсатқа байланысты, зерттеу бағытына орай әртүрлі анықталып отырады. Себебі, айналадағы заттардың, әртүрлі құбылыстардың әсері арқылы анықталатын жағдай және сөйлеу әрекетін тудыратын шарттар, сонымен қатар шындық жиынтығының түрлі көрсеткіштерін басшылыққа ала отырып, «жағдаятқа» анықтама береді [26, 56].

Білім беруде шетелдік студенттің білім қоры, тәжірибе түрінде қарым-қатынас жасауға түрткі, уәж болатын шарттары арқылы сөйлеу жағдаяты айқындалып, диалог тудырады. Орыс тілінің түсіндірме сөздігінде: «Ситуация – это совокупность обстоятельств, условий, создающих те или иные отношения, обстановку или положения» деп анықтама берілген [27, 49-50]. Сөйлеу дағдыны, сөйлеу шеберлікті қалыптастыруда жағдаятты өзекті ету тиімді болып табылады [28]. Диалог пайда болуы үшін жағдаяттың қалыпты немесе тартысты болуы, екі немесе одан да көп қатысушының болуы, сұхбатқа қатысушы серіктестер әлеуметтік рөлдері жағынан тең немесе тең емес және серіктестердің достық немесе ресми ж.т.б. деген сияқты белгілері қажет деп көрсетеді көптеген ғалымдар [29]. Жағдаяттар тілдік қатысымды бекіту, қоштау, тоқтату сияқты бөлімдерге бөлініп, алдыңғы бөлімде сәлемдесу мақсатында қаратпа сөз пайдаланылса, екінші бөлімде айту және қабылдау құралдары қолданылып отырады, ал соңғы бөлімде қорытындысы шығады, бұл кезде кешірім мен қолдау қолданылады [30]. Сөйлеу жағдаяттары тілдік қатысымға қатысушылардың өзара сөйлеу қарым-қатынасын жүзеге асыратын жағдаяттар жиынтығы болып табылады, коммуникативтік актінің негізгі классикалық модельдерінде сөйлеу жағдаяттарының маңызды қызметтері көрініп отырады [31].

Білім беруде шетелдік студенттер жағдаятқа байланысты басында жеңіл тапсырмаларды, кейін біртіндеп күрделі тапсырмаларды орындау кезінде түрлі жағдайда салыстыру, қорытынды жасау үдерістерінен өтеді [32]. Оқыту үдерісінде күнделікті лексикаға көңіл бөлініп, еркін синтаксистік құрылымдарға мән беріліп отырады.

Қорытынды

Білім беруде шетелдік студенттердің мәдениетаралық қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастыру қазіргі мәдени жағынан әрқилы болып келетін әлемде қарым-қатынас жасау үшін қажет. Шетелдік студенттерге бұқаралық ақпарат құралдарын оқытудағы ең негізгі үдерістердің бірі – тілдік жағдаяттарды қарым-қатынастық жағдайға сай іріктеу, ұйымдастыру, білім беруді тілдік қатысымдық тұрғыдан жүзеге асыру.

Шетелдік студенттің мәдениетаралық қарым-қатынас құзыреттілігінің қалыптасуы арқылы түрлі мәдениеттер диалогына қатысуға дайындық деңгейін көруге болады. Сонымен бірге, мәдениетаралық қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастыру барысында шетелдік студенттің жеке тұлғасы жан-жақты дамиды, ынтымақтастық, өзара құрмет көрсету негізінде мәдениеттер диалогына қатыса алу қабілеттілігі жоғарылайды.

Мүдделер қақтығысы

Мақалада мүдделер қақтығысы жоқ

Авторлардың қосқан үлесі

А.Е. Саденова – зерттеу тақырыбына қатысты шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектерін зерделеп, тұжырымдар жасауға өз үлесін қосты. **Б.М. Айтбаева** – мақала материалдарын жинақтау, саралап, талдау жасауға қажетті деректер жинауға ат салысты. **С.Е. Карыбаева** – мақала мазмұнын сыни тұрғыдан қайта қарау, мақаланы рәсімдеумен айналысты. Зерттеудің барлық аспектілері бойынша авторлар тең дәрежеде жауапты болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Саденова А.Е., Игнатова Е.Р., Толмачева Д.С. Чтение как аспект межкультурной коммуникации в процессе преподавания русского и казахского языков иностранным студентам // Вестник КазНУ. Серия филологическая. – №4 (176). – Алматы, 2019. – С. 167-173.
2. Леонтович О.А. Международное обучение на базе Центра американистики ВГПУ // Модернизация содержания и методов иноязычного обучения как приоритетное направление в условиях непрерывного языкового образования: тез. докл. II регион науч.-практ. конференции. – Волгоград, 17-18 января, 2003. – С. 32-33.
3. Плужник И.Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки: автореф. докт. пед. наук. – Тюмень, 2003. – 326 с.
4. Richards Jack and others. London Dictionary of Applied Linguistics. – London, 1985. – 128 p.
5. Sadenova, A.E., R. M. Yesbulatova. The role of the formation of lexical competence in intercultural communication. // KazNU Bulletin. Philology Series. – 2018. – Vol.2 (170). – P. 131-137.
6. Savignon, S.J. Communicative Competence: Theory and Classroom Practice. Reading. – California: Addison-Wesley Publishing Company, 1994. – 317 p.
7. Саденова А.Е., Мұсабекова Ұ.Е. Диалогтық дискурстың коммуникативті-интерактивтік табиғаты негізінде тіл меңгерту ерекшеліктері // Ш. Уәлиханов атындағы КУ хабаршысы. Филология сериясы. – 2021. – № 3. – Б. 97-107.
8. Brown C., Yule G. Discourse Analysis. – Cambridge, 1983. – 302 p.
9. Игнатова Е.Р., Толмачева Д.С. Обучения чтению студентов, изучающих русский язык как иностранный // Инновационные приоритеты в языковом образовании: сб. науч. ст. межд. науч.-практ. конф. – Алматы, 2011. – С.121-125.
10. Ibraimova Zh., Sadenova A., Mashinbayeva G., Sarymbetova A., Akimbekova, M., Muzhygova G. Formation of communicative competence of foreign university students through technologies // World Journal on Educational Technology. – 2022. – 14(3). – P. 714–725.
11. Sadenova, A.E., Orazakynkyzy, F., Anuar, S., Yesbulatova, R.M. Using innovative technologies in project method of teaching foreign language // Espacios. – 2017. – 38(25). – Available at: <https://www.revistaespacios.com/a17v38n25/a17v38n25p01.pdf> (accessed: 01.09.2024)
12. Оразбаева Ф. Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі. – Алматы, 2000. – 208 б.

13. Holliday M.A.K. Language as Social Semiotic: The Social interpretation of language and Meaning. – London, 1978. – 256 p.
14. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. – Москва: Академия, 2008. – 336 с.
15. Щукин А.Н. Методика преподавания русского языка как иностранного: учеб. пособие для вузов. – Москва: Высшая школа. 2010. – 165 с.
16. Верещагин Е.М., Костомаров В.Т. Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. 4-е изд., перераб. и доп. – Москва, 1990. – 246 с.
17. Fraser B. Acquiring social competence in a second language // RELC Journal. – 1978. – N9.- P. 1-21.
18. Davies P, Pears E. Success in English Teaching: A complete introduction to teaching English. – Oxford University Press, 2011.
19. Chafe W.L. Repeated 'verbalization as evidence for the organization of knowledge // Vorabdruck der Plenarvorange. 14 Internationaler Linguistenkongress. – Berlin, 1987. – P.88-110.
20. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching. – New Jersey: Prentice Hall Regents, 1994. – 285 p.
21. Hymes D. On Communicative Competence. – Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press. 1971. – 126 p.
22. Rysbayeva, G., Erhozhina, S., Baines, S., Sadenova, A. Totemic views in the anthroponomical picture of the world. // Review of European Studies. – 2015. – Vol. 7(6). – P. 239 -243.
23. Nemser, W. Approximative systems of foreign language ICAMCRS.-In: IRAL, 9, 2. 1971. –P. 115-123.
24. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing // Applied Linguistics. – 1980. – Vol. 1. – 1-47 p.
25. Bachman L.F. Fundamental Considerations in Language Testing. – Oxford University Press, 1990. – 320 p.
26. Ерназарова З.Ш. Қазақ сөйлеу тілі синтаксистік бірліктерінің прагматикалық негіздері: фил. ғыл. докт. ... дис.: 10.02.02. – Алматы, 2001. – 246 б.
27. Скалкин В.Л. Обучение диалогической речи: пособие для учителей. – Киев: Род. Школа, 1989. – 156 с.
28. Күзекбаева З.С. Екінші тіл ретінде қазақ тілі оқулығы теориясының лингвистикалық негіздері: филол. ғыл. докт. ... дис.: 10.02.02. – Алматы, 2005. – 307 б.
29. Дученко Т.Д. Обучение клишированной диалогической речи на основе ситуативно-тематического минимума на 1-курсе языкового вуза (английского языка): автореф. ... канд. филол. наук. – Киев, 1984. – 28 с.
30. Формановская Н.И. О коммуникативно-семантических группах и интенциональной семантике их единиц. Языковое сообщение и его единицы. – Калинин, 1986. – 187 с.
31. Якобсон Р. В поисках сущности языка // Введение в языкознание. Хрестоматия для вузов. – Москва: Академический проект, 2005. – 553 с.
32. Саденова А.Е., Оразақынқызы ф., Дүйсенбаева Р.И. Тіл меңгертуде оқылым дағдыларын қалыптастырудың түрлі жолдары // Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы. – 2019. – №4. – Б.107-115.

A.E. Sadenova¹, B.M. Aitbayeva², S.E. Karybaeva³

^{1,2}Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

³L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Features of the formation of intercultural competence of foreign students in intercultural communication

Abstract. The present article will focus on the relevance of the problem of intercultural communication in the educational process. In the educational process, it is necessary to take into account that if foreign students learn about the culture of the country, the educational process will be successful. The purpose of the article discusses the features of the formation of intercultural competence of foreign students in teaching and intercultural communication. It is important to teach students to see differences between cultures, to understand the characteristics of another culture, to overcome stereotypes, and to master speech etiquette, which generates trust and respect for another culture and allows them to feel confident in communication. The analysis of theoretical works is carried out. The practical significance of the work is also discussed. This material can be used as an application in the study of the problem of the formation of cultural competence in cultural communication, which is currently relevant both in the field and in language learning.

Keywords: intercultural communication, intercultural competence, motivation, cultural diversity, cultural dialogue.

А.Е. Саденова¹, Б.М. Айтбаева², С.Е. Карыбаева³

^{1,2} Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

³ Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Особенности формирования межкультурной компетенции иностранных студентов в межкультурной коммуникации

Аннотация. В статье речь пойдет об актуальности проблемы межкультурного общения в образовательном процессе в настоящее время, о том, что в образовательном процессе необходимо учитывать, что, если иностранные студенты узнают культуру страны, учебный процесс будет успешным. Цель статьи. В данной статье рассматриваются особенности формирования межкультурной компетентности иностранных студентов в обучении. Важно научить учащихся видеть различия между культурами, улавливать особенности другой культуры, преодолевать стереотипы, а также владеть речевым этикетом, что порождает доверие и уважение к другой культуре и позволяет чувствовать себя уверенно в общении. Проведен анализ теоретических работ. Основные результаты. В исследовательской статье представлен обзор публикаций и трудов, научной литературы, посвященных теме особенностей формирования межкультурной компетентности иностранных студентов в межкультурном общении, темы которого приняты во внимание как научная основа. Практическая значимость работы. Данный материал может быть использован в качестве приложения при изучении проблемы формирования межкультурной

компетенции в межкультурной коммуникации, которая в настоящее время актуальна как в области образования, так и в изучении языка.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, межкультурная компетентность, мотивация, культурное разнообразие, культурный диалог.

References

1. Sadenova A.E., Ignatova E.R., Tolmacheva D.S. Reading as an aspect of intercultural communication in the process of teaching Russian and Kazakh languages to foreign students. Bulletin of KazNU. Philological series, 4 (176), 167-173 (2019) [in Kazakh]
2. Leontovich, O.A. Mezhdunarodnoe obuchenie na baze tsentra americanistiki [International training on the basis of the VSPU center for American studies], Modernization of the content and methods of foreign language education as a priority in the conditions of continuous language education]: theses of reports on II regional scientific-practical conference, January 17-18, 32-33 (2003). [in Russian]
3. Plujnik, I.L. Formirovanie mezhkulturnoi kommunikativnoi kompetentsii studentov gumanitarnogo profila v protsesse profesionalnoi podgotovki [Formation of intercultural communicative competence of humanitarian students in the process of professional training] author's abstract. Thesis for ... Doctor of Pedagogy. (Tyumen, 2003, 326 p.). [in Russian]
4. Richards Jack and others. London Dictionary of Applied Linguistics. (London, 1985).
5. Sadenova, A.E., R. M. Yesbulatova. The role of the formation of lexical competence in intercultural communication. Bulletin of KazNU. Philological series, 2 (170), 131-137 (2018). [in Kazakh]
6. Savignon, Sandra J. Communicative Competence: Theory and Classroom Practice. Reading, (Addison-Wesley Publishing Company, California, 1994).
7. Sadenova A.E., Musabekova N.E. Features of language acquisition based on the communicative-interactive nature of dialogical discourse. Bulletin of Sh. Ualikhanov State University. Philology Series, 3, 97-107 (2021). [in Kazakh]
8. Brown C., Yule G. Discourse Analysis (Cambridge, 1983).
9. Ignatova E. R., Tolmacheva D. S. Obucheniya chteniya studentov, izuchauchih russkiy yazik kak inostranniy [Teaching reading to students studying Russian as a foreign language. Innovative priorities in language education: collection of scientific articles. Scientific-Practical Conf., 121-125 (2011). [in Kazakh]
10. Ibraimova Zh., Sadenova A., Mashinbayeva G., Sarymbetova A., Akimbekova, M., Muzhygova G. Formation of communicative competence of foreign university students through technologies. World Journal on Educational Technology, 14(3), 714-725 (2022)
11. Sadenova, A.E., Orazakynkyzy, F., Anuar, S., Yesbulatova, R.M. Using innovative technologies in project method of teaching foreign language. Espacios, 38(25), (2017). Available at: <https://www.revistaespacios.com/a17v38n25/a17v38n25p01.pdf> (accessed: 01.09.2024)
12. Orazbayeva F. Tildik katynas: teoriasy jane adistemesi [Language communication: theory and methodology] (Almaty, 2000, 208 p.) [in Kazakh]
13. Holliday M.A.K. Language as Social Semiotic: The Social interpretation of language and Meaning (London, 1978, 256 p.)
14. Halskov N. D., Gez N.I. Teoria obucheniya inostrannim yazikam [The theory of teaching foreign languages. Linguodidactics and methods] (Akademiya, Moscow, 2008, 336 p.) [in Russian]

15. Shchukin A. N. Metodika преподавания русского языка как иностранного [Methods of teaching Russian language as a foreign language: textbook]. (Higher School, Moscow, 2003). [in Russian]
16. Vereshchagin E. M., Kostomarov V. T. Yazik i kultura: lingvostranovedenie v преподавании russkogoyazika kak inostrannogo. [Language and culture: country studies in the teaching the Russian language as foreign]. (Moscow, 1990, 231 p.) [in Russian]
17. Fraser B. Acquiring social competence in a second language. RELC Journal, 9, 1-21 (1978).
18. Davies P., Pears E. Success in English Teaching: A complete introduction to teaching English (Oxford University Press, Oxford, 2011).
19. Chafe W.L. Repeated 'verbalization as evidence for the organization of knowledge. Vorabdruck der Plenarvornahme. 14 Internationaler Linguistenkongress. (Berlin, 1987, 88-110 p.)
20. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching. (Prentice Hall Regents, New Jersey, 1994, 285 p.).
21. Hymes D. On Communicative Competence. (University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1971, 126 p.).
22. Rysbayeva, G., Erhozhina, S., Baines, S., Sadenova, A. Totemic views in the anthroponomical picture of the world. Review of European Studies, 7(6). 239 -243 (2015).
23. Nemser, W. Approximative systems of foreign language ICAMCRS.-In: IRAL, 9, 2. (1971). -P. 115-123.
24. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. Applied Linguistics, 1, 1-47 (1980).
25. Bachman L.F. Fundamental Considerations in Language Testing. (Oxford University Press, Oxford, 1990, 320 p.)
26. Yernazarova Z. Sh. Kazak soyleu tili sintaksistik birlikterining pragmatalyk negizdery. [Pragmatic foundations of syntactic units of the Kazakh speech language]: Thesis for ... Doctor of Philology: 10.02.02. (Almaty, 2001, 246 p.) [in Kazakh]
27. Skalkin V. L. Obuchenie dialogicheskoy rechey: pocobie dla uchiteley [Training in dialogical speech: benefits for teachers]. (Rod. Shkola, Kiev, 1989, 156 p.) [in Russian]
28. Kuzekova Z.S. Ekinzhi til retinde kazak tili okuligi teoriacining lingvistikalik negizdery [Linguistic bases of the theory of the textbook of the Kazakh language as a second language]: Thesis for ... Doctor of Philology: 10.02.02. (Almaty, 2005, 307 p.) [in Kazakh]
29. Duchenko T. D. Obuchenie klizhirovannoy dialogicheskoy rechey na osnove situativno-tematicheskogo minimum na 1-kurse yazikogo vuza (angliskogo yazika) [Training of cliched dialogical speech on the basis of situational and thematic minimum for the 1st Year of the English language university] Abstract of the Thesis for ... Cand. of Philology (Kiev, 1984). [in Russian]
30. Formanovskaya N.I. O kommunikativno-semanticheskikh gruppah i intencionalnoi semantike ih edinit. Yazikovoe soobshenie i ego edinitsey [On communicative and semantic groups and intentional semantics of their unity. Language Message and Its Units]. (Kalinin, 1986, 187 p.) [in Russian]
31. Jacobson R. V poiskah suschnosti yazika [In search of the essence of language]. In: Vvedenie v yazikoznanie [Introduction to Linguistics]. Textbook for universities. (Akademik proekt, Moscow, 2005, 553 p.) [in Russian]
32. Sadenova A.E., Orazakynkyzy F., Duysenbayeva R.I. Various ways of forming reading skills in language learning. Bulletin of the Eurasian Humanitarian Institute, 4, 107-115 (2019). [in Kazakh].

Авторлар туралы мәлімет:

Саденова А.Е. – филология ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. E-mail: sadenovaa@mail.ru, ORCID: 0000-0003-3324-3669.

Айтбаева Б.М. – филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан. E-mail: beibarys@mail.ru, ORCID: 0000-0002-4288-6204.

Карыбаева С.Е. – филология ғылымдарының кандидаты, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан. E-mail: saj.e.k@mail.ru, ORCID: 0000-0003-2700-7619.

Саденова А.Е. – доктор филологических наук, доцент, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан. E-mail: sadenovaa@mail.ru, ORCID: 0000-0003-3324-3669.

Айтбаева Б.М. – кандидат филологических наук, доцент, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан. E-mail: beibarys@mail.ru, ORCID: 0000-0002-4288-6204.

Карыбаева С.Е. – кандидат филологических наук, доцент, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан. E-mail: saj.e.k@mail.ru, ORCID: 0000-0003-2700-7619.

Sadenova A.E. – Doctor of Philology, Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan. E-mail: sadenovaa@mail.ru, ORCID: 0000-0003-3324-3669.

Aitbayeva B.M. – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan. E-mail: beibarys@mail.ru, ORCID: 0000-0002-4288-6204.

Karybaeva S.E. – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan. E-mail: saj.e.k@mail.ru, ORCID: 0000-0003-2700-7619.

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).